

Δηλοποιῶ ἐγὼ ὁ κάτωθεν ὑπογεγραμμένος Ἀνδρέας Μιχοῦλης ἐν καθαρῷ συνειδότητι, ὅτι εἰς τὴν γενομένην ἐκπλευσιν τοῦ στόλου τοῦ Ἑλληνικοῦ κατὰ τὸ 1824, ἐν ᾧ καίρω ἤμην καύαρχος τῆς Ἰδραϊκῆς μοίρας, ὁ Γ. Ν. Ἰδραῖος, ὅστις κατὰ τὸ παρὸν εὐρίσκεται κρατημένος εἰς Μάλταν, ἦτο ναύτης μετὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωρέως εἰς βρικήν μου Ἄρης, καὶ διέμεινε μαζί μου εἰς ὅλον τὸ διάστημα τῆς αὐτῆς ἐκπλεύσεως ἕως εἰς τὴν ἐπιστροφὴν μου εἰς Ἴδραν Σεπτέμβριον μῆνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους· διὸ καὶ εἰς ἔνδειξιν ἀληθείας καὶ εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἀνωθεν Γεωργίου Νικόλα δίδω τὴν παροῦσαν ἔνορκόν μου μαρτυρίαν εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ ὑπουργείου τῶν ναυτικῶν ἵνα ὠφελησῶν ὑποὺ τὸ καλέσει ἡ χρεῖα.

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 8 Μαρτίου 1826.

Ἀνδρέας Μιχοῦλης.

Ἐν τῷ αὐτῷ τοῦ φακέλλου τοῦ ὑπουργείου τῶν ναυτικῶν μέρει (ἀριθμ. 2528) ὁμολογοῦσι τὸν Ἀνδρέαν Μιχοῦλην ναύαρχον τῆς Ἰδραϊκῆς μοίρας καὶ οἱ τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ ναυαγήσαντος πλοίου του ἐκτιμηταὶ πλοίαρχοι Ἰδραῖοι Χ. Α. Παπαμανώλης, Κυριακὸς Μπροῦσκου, Κυριακὸς Σκούρτης, Ἀντώνιος Γ. Κριεζῆς, Σταμάτης Φώκα, καὶ οἱ πρόκριτοι Ἰδραῖοι ὁμοίως.

« Δηλοποιεῖται διὰ τοῦ παρόντος ὅτι κατὰ τὴν ἐν Κῶ καὶ Σατάλια ναυμαχίαν τῶν 29 Αὐγούστου ὁ γενναῖος πυρπολιτῆς καπετὰν Γεωργάκης Παπαῖ Θεοχάρη Ἰδραῖος ἐπῆγε πρῶτος μετὰ τὸ πυρπολικόν του καὶ μετέδωκε τὸ πῦρ εἰς τὴν τότε καθεῖσαν ἐχθρικήν φρεγάταν 44 κανονίων μετὰ σφοδρὸν ἄνεμον οὔσαν εἰς τὰ πανιὰ καὶ πολεμοῦσαν ἡμέρας οὔσης καὶ ὥρας ἕκτης τῆς ἡμέρας, αὐτὸς ὁ γενναῖος ἀνὴρ ἔδειξεν ἄκραν θαρραλεότητα ὁμοῦ καὶ οἱ τούτου σύντροφοι ναῦται, ἐκθέσαντες ἐαυτοὺς εἰς τὸν ἀκατάπαυστον πυροβολισμὸν τῶν ἐν τῇ φρεγάτᾳ πολυαριθμῶν ἐχθρῶν, ἀνδραγάθημα, τὸ ὁποῖον τὸν κάμνει ἀξιόμισθον τῆς εὐνοίας τῶν ὁμογενῶν του. Τούτου τὴν γενναϊότητα ἀναγνωρίσαντες καὶ ἡμεῖς διακηρύττομεν αὐτὸν εἰς τὸ Πανελλήνιον δι' ἀγαθὴν πολίτην, καὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐμπροσθεν ἡμῶν μέγα ἀγωνισάμενον.

Ύδρα τῆ 17 Νοεμβρίου 1824.

Ὁ ναύαρχος τῆς Ύδρας
Ἀνδρέας Μιαούλης.

Τὰ καταχωρισθέντα ἀποδεικτικὰ περιλαμβάνουσιν, ὡς δῆ-
λον, τὴν ἐποχὴν ἀπὸ τοῦ 1823 μέχρι τοῦ 1826, καθ' ἣν ὁ
Μιαούλης ἦτο μόνος ναύαρχος Ύδρας· διότι τῷ 1822 ἐν μὲν
τῇ τῶν Πατρῶν ἐκστρατεία εἶχε συνναύαρχους τὸν Ἰωάννην
Βούλγαριν καὶ τὸν Λάζαρον Πινότζην, ἐν δὲ τῇ τῆς Χίου τὸν
Ἰωάννην Βούλγαριν καὶ τὸν Λάζαρον Λαλεχόν, ὡς ὁ ἀριθμὸς
2508 τοῦ φακέλλου τοῦ ὑπουργείου τῶν ναυτικῶν ἀποδεικνύει.

Ὁ δὲ Ἰακωβάκης Τομπάζης, ὡς τὸ φυλλάδιον ἐν σελίδι 4
διαβεβαίωσι, ἐν τῇ εἰς Ἑρесьσὸν ἐκστρατεία εἶχε συνναύαρχους
τὸν Ἰωάννην Βούλγαριν, τὸν Α. Τσαμαδὸν καὶ τὸν Α. Λαλεχόν,
ἐν δὲ τῇ εἰς Σάμον τέσσαρας ὁμοίως, ὡς καὶ ὁ τῶν Ψαρῶν τόμος
εἶχεν ἐν Σάμῳ πέντε, καθ' ἃ ἐν τῷ φυλλαδίῳ ἡμῶν εἶπομεν.

Ὅτι λοιπὸν γενικὴ ναυαρχία οὐδέποτε ὑπῆρξεν, ἀλλ' ἦσαν
τρεις ἰσότιμοι ναύαρχοι ὁ τῆς Ύδρας, ὁ τῶν Σπετσῶν καὶ ὁ
τῶν Ψαρῶν, τοῦτο ἀρκούντως δι' ἐγγράφων ἀποδείκνυται καὶ
οὐδεμιᾶς ἄλλης ἀποδείξεως χρεῖαν ἔχει.

Εἶναι ὅμως ἀπορίας ἄξιον ὅτι τὸ μὲν φυλλάδιον τοῦ Τσα-
μαδοῦ διαβεβαίωσι (ὅπερ ὅμως νὰ πιστεύσωμεν τῇ ἀληθείᾳ δι-
στάζομεν) ὅτι καὶ ὁ Α. Γ. Κριεζῆς καὶ ὁ Γεώργιος Σαχίνης καὶ
ἄλλοι τὰς περὶ τούτου πληροφορίας ἔδωκαν αὐτῷ, οὗτοι δὲ ἐ-
πικυροῦσι τὸν Μιαούλην ἐν τοῖς ἐγγράφοις μόνης τῆς Ύδραϊκῆς
μοίρας ναύαρχον, καὶ μάλιστα ὁ μὲν Κριεζῆς ὡς ἐκτιμητῆς
τοῦ πλοίου τοῦ Μιαούλη, ὁ δὲ Σαχίνης καὶ ἐνόρκως (1)!

Ἀλλὰ καὶ ὁμολογοῦντες οὗτοι ὅτι δι' ἐγγράφων γενικὴ ἀρ-
χηγία δὲν ὑπῆρξεν (σελ. 36) συμφωνοῦσιν ἡμῖν. Ποῦ ὅμως στη-
ρίζεται τὸ ὅτι ὑπῆρξεν αὕτη πραγματικῶς;

Ἐν σελίδι 44 καὶ 76 τοῦ φυλλαδίου ἡμῶν ἀπεδείξαμεν ὅτι
αὕτη δὲν ὑπῆρξεν οὐδὲ πραγματικῶς. Τὸ δὲ φυλλάδιον τοῦ
Τσαμαδοῦ ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ γενικὴ ἀρχηγία ἐδόθη πραγματι-

(1) Ἀριθ. 2528 φακέλλου τοῦ ὑπουργείου τῶν ναυτικῶν.

κῶς κατὰ μὲν τὸ 1821 τῷ Ι. Τομπάζη, κατὰ δὲ τὸ 1822 καὶ ἐφεξῆς τῷ Α. Μιχούλη. Ὅμως ὑπὸ τίνος ἡ γενικὴ ἀρχηγία τῷ Τομπάζη ἐδόθη; Ὑπὸ τῶν νήσων Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν ἢ ὑπὸ τῆς Διοικήσεως ἢ ὑπὸ τοῦ ναυάρχου τῶν Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν ἢ ὑπὸ τῆς Ἰδρας; Ἀλλὰ ὑπὸ τῆς Διοικήσεως νὰ δοθῆ δὲν ἦτο δυνατόν· διότι τότε Διοίκησις δὲν ὑπῆρχεν· ἀλλὰ καὶ ὑπάρχουσα, ὡς ἴδια πλοῖα μὴ ἔχουσα μηδὲ δαπανῶσα, δὲν ἠδύνατο νὰ διατάξῃ τῶν νήσων τινὰς εἰς τοῦτο. Ὑπὸ τῶν Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν ἐπίσης νὰ δοθῆ δὲν ἠδύνατο· διότι αὐταὶ ἔπρεπε νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν Ἰδραν κυρίαρχον. Ὑπὸ τῶν ναυάρχων αὐτῶν ἀδύνατον παρομοίως. Ἰνα δὲ τῆς Ἰδρας δοθῆ, ἔπρεπε πρῶτον νὰ κατκστήσῃ αὐτὴ τὰς δύο ἄλλας νήσους ὑποτελεῖς.

Οἱ ἰσχυριζόμενοι ὅμως τὴν γενικὴν ναυαρχίαν φέρουσι τοὺς λόγους τούτους, ὅτι ὁ τῆς Ἰδρας ναύαρχος διεύθυνε τὰς ναυμαχίας, ὅτι αὐτὸν ἀνεγνώριζον ὡς ἀρχηγὸν καὶ ὅτι εἰς αὐτὸν ὄλοι ὑπετάσσοντο καὶ οὐδεὶς τῶν ναυάρχων τῶν ἄλλων νήσων ἀντετάσσετο εἰς τὰς διαταγὰς του· ἤτοι φέρουσι λόγους ἄνευ λόγων· διότι πῶς ἦτο δυνατόν ὁ τῶν Ψαρῶν ναύαρχος ἔχων πλείονα πλοῖα ἐν Ἐρεσσῷ (29 πολεμικὰ καὶ δύο πυρπολικὰ, τὸ τοῦ Γ. Καλαφάτη καὶ τὸ τοῦ Γέροντος Γιαννίτζη καὶ 15 μύστικα) ἢ ὁ τῆς Ἰδρας (18 μόνον ἔχων) καὶ ἐν Σάμῳ (31 πολεμικὰ καὶ 4 πυρπολικὰ καὶ 10 μύστικα) νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Ἰδρας ἀνώτερον ἑαυτοῦ;

Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὑποθέσει ὅτι ὁ τῆς Ἰδρας εἶχεν ἀτομικὰ προτερήματα, πάλιν δὲν ἠδύνατο ἐκεῖνος νὰ παραχωρήσῃ τούτῳ τὴν ἀρχηγίαν· διότι τότε ἤθελε παραβῆ ἀληθῶς τὴν ἐντολήν, ἣν ἔλαβε παρὰ τῆς πατρίδος του, καὶ ἀναιρέσει τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ κυριότητα αὐτῆς.

Αἱ τρεῖς νῆσοι, Ἰδρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρὰ, οὐδέποτε καθυπεβλήθησαν τῷ ἐπαρχιακῷ συστήματι, ἀλλ' ἐθεωροῦντο ἐξίσου ἐν πρῆμα τῆς ἐπικρατείας, ὡς τὸ ἐπόμενον τῶν παραστατῶν ἑγγραφον ἐπιβεβαιοῖ.

« Σεβαστὴ Βουλὴ !

Οἱ ὑπουργοῦντες παρὰ τῶν δύο νήσων τοῦ ναυτικοῦ τμήματος διατεταγμένοι ἀπὸ τὰς πατρίδας ἡμῶν αναφέρονται εἰς τὴν Σεβαστὴν Βουλὴν. Αἱ τρεῖς νῆσοι, Ἰδρα, Σπέτσοι καὶ Ψαρά, ἀπαρτίζουσι τὸ ναυτικὸν τῆς Ἑλλάδος ἐλάβομεν ταύτην τὴν τιμὴν ἀπὸ τὸ Πανελλήνιον νὰ θεωρώμεθα ὡς ἓν τμήμα, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον μᾶς ἐδόθη καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἔχωμεν ἓν μέλος εἰς τὸ ἐκτελεστικὸν σῶμα τῆς Διοικήσεως καὶ οὕτως εἰς τὴν παρελθούσαν περίοδον τῆς Διοικήσεως ὁμοφώνως αἱ τρεῖς νῆσοι ἐνεκρίναμεν νὰ ᾖναι τὸ μέλος τοῦ ἐκτελεστικοῦ ἐξ Ἰδρας· ἀναμένοντες κατὰ δίκαιον τὴν διαδοχικὴν κατὰ γράβιον ἐκλογὴν καὶ εἰς τὰς ἄλλας δύο νήσους, περὶ οὗ καὶ συνωμιλήσαμεν ἐν τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει κατὰ τὸ Ἄστρος μετὰ τῶν κυρίων πληρεξουσίων τῆς Ἰδρας (τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὁ κύριος Ν. Οἰκονόμου, ὅστις ἔτυχε παρών), ὅτι ἐρέτος ἀνήκει εἰς ἓνα Σπετσιοῦτην, καὶ ἡ ἀπόκρισις τῶν κυρίων Ἰδραίων ἦτο ὅτι αὐτοὶ δὲν ἔχουσι πληρεξουσιότητα παραστατικὴν ἀπὸ τῆς πατρίδος των, διὸ καὶ δὲν δύνανται νὰ δώσωσι ψῆφον, μηδὲως προβάλλοντες ἄλλην ἀντίρρησην, καὶ ἀφοῦ ἔλθωσιν οἱ παρὰ τῆς Ἰδρας εἰς Τριπολιτσάν θέλει γίνεαι ἡ ἐκλογὴ ἐκ συμφώνου. Ἦδη δὲ παρ' ἐλπίδα προχθὲς ἠκούσαμεν ἐναντιότητά ἐκ μέρους τῶν παραστατῶν τῆς Ἰδρας ὅτε ἀνεγνώσθη τὸ συστατικὸν τῆς νήσου Σπετσῶν, ἐφ' ᾧ καὶ βιαζόμεθα νὰ ἐκθέσωμεν ταύτην μᾶς τὴν ἀναφορὰν εἰς τὸ Σεβαστὸν Βουλευτήριον, καὶ παρακαλοῦμεν αὐτὸ νὰ αποφασίσῃ κατὰ τὸ δίκαιον. Ἐπειδὴ πρῶτον συμφωνία ὑπάρχει τοιαύτη μετὰ τῶν ἡμῶν καὶ τῶν τριῶν νήσων, καὶ δεύτερον ὅτι τοῦτο τὸ δικαίωμα ἐδόθη ἀπὸ τὸ ἔθνος εἰς τμήμα, καὶ ὄχι εἰς μίαν νῆσον. Ὅθεν ἐπειδὴ αἱ τρεῖς νῆσοι (αἵτινες συνεκρότουν καὶ τὸ ὑπουργεῖον τῶν ναυτικῶν συγκείμενον ἐξ ἐνὸς Ἰδραίου, ἐνὸς Σπετσιοῦτου καὶ ἐνὸς Ψαριανοῦ, ὡς τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα ἀποδεικνύουσιν) ἔχουσι δικαίωμα ἐπὶ τὰ παραστατῶν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ πλείονες δεχόμενοι ὑπερισχύουσι κατὰ τὸν νόμον·

ἄρα δίκαιον νὰ εἰσαχθῆ (ὡς καὶ εἰσῆχθη) εἰς τὸ ἐκτελεστικὸν ὁ κύριος Π. Μπότσαρης παρὰ τῶν δύο νήσων καὶ παρ' ἡμῶν ἐγκρινόμενος. Ὅθεν καὶ τὸ Σεβαστὸν Βουλευτικὸν ἄς εἰδοποιήσῃ περὶ τούτου τὸ Σ. ἐκτελεστικόν. Ἡμεῖς δὲ μὲ τὸ ἀνήκον σέβας ὑποσημειούμεθα.

Ἐν Τριπολιτζῆ τῆ 23 Ἰουνίου 1823.

Α. Χ. Ἀναργύρου.

Γ. Καρακωτζάνης.

Γ. Καλαφάτης.

Ν. Λουμάκης. »

Τὸ ἰσότιμον δὲ τῶν τριῶν νήσων ἀποδεικνύει καὶ τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 4919 (ἀπὸ 27 Δεκεμβρίου 1826) τῆς Διοικήσεως, ἢ τῶν προκρίτων Σπετσιοπῶν ἐπιστολὴ πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν τῶν Ψαριανῶν (ἀπὸ 26 Δεκεμβρίου 1826), ἢ τῶν προκρίτων Ἰδρας ἀπὸ 21 Δεκεμβρίου 1826 καὶ ἢ ἀπὸ 4 Ἰουλίου 1827 καὶ λοιπαὶ καὶ πλῆθος ἄλλο ἐγγράφων ἐπισήμων. Τοῦτο ἐπιβεβαιοῦσι καὶ οἱ ὀργανικοὶ τῆς Ἑλλάδος νόμοι καὶ οἱ ἐπιζῶντες καὶ τὰ πράγματα διέποντες καὶ αὐτὸς ὁ Φίλος τοῦ Νόμου ἐν ἀριθ. 263 καὶ 264, ὅτε οἱ πληρεξούσιοι τῶν τριῶν νήσων συνῆλθον εἰς τοὺς Ἁγίους Ἀναργύρους ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς ἐνώσεώς των.

Μάλιστα δὲ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως οἱ Ψαριανοὶ ἠλλαζάν τὴν μορφήν καὶ τὸ ὄνομα τῆς Διοικήσεώς των ὀνομάζοντες αὐτὴν πρὸ μὲν τῆς καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν « Βουλὴν », μετὰ δὲ ταύτην « Ἐπιτροπὴν ».

Ἐπειδὴ δὲ τὸν νύαρχον ἐκάστης τῶν τριῶν νήσων ἐξέλεγε καὶ διώριζεν ἢ τοπικὴ αὐτῆς Διοίκησις, ὡς τὸ ἐγγράφον ἀποδεικνύει τόδε

Ἀριθ. 7.

Γενναιότατε καπετὰν Ἀποστόλη Νικολάου.

Ἐπειδὴ ὁ πατήρ σου τέσσαρα ἤδη ἔτη ναυαρχήσας ἀξίως τοὺς Ψαριανοὺς ἐλθὼν ἤδη ἐνταῦθα ἠσθένησε, καὶ δὲν δύναται γὰ ἐξακο.λουθήσῃ ἐγέτος, παρακαλοῦμεν τὴν γενναιότητά σου γὰ ἀναλάβῃς πρὸς καιρὸν τὸ χρέος τῆς ναυαρχίας ἕως

ἔσθον ἀναλαβὼν τὰς δυνάμεις του ὁ πατήρ σου γὰ ἐπαναλάβῃ
τὸ χρέος του. Δὲν ἀμφιβάλλομεν δὲ ὅτι θέλεις προσπαθήσει
καὶ φανῆς ἄξιος υἱὸς τοῦ τέσσαρα ἤδη ἔτη γαναρχήσαντος
πατρός σου.

Ἐν Αἰγίνῃ τῆ 2 Ἀπριλίου 1825.

Ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Ψαρῶν

X. Α. Δομεστίνης.

X. Ι. Ἀργύρης.

καὶ οὐχὶ ἡ τοῦ ἔθνους (διδῶν αὐτῇ ἴδιον σόλον δὲν εἶχεν), ὠφε-
λεν οὗτος ὑπὸ τῆς αὐτοῦ νήσου ἐκλεγόμενος νὰ διατηρῇ ἐν ταῖς
ἐκστρατείαις τὴν ἀξιοπρέπειαν, ἀνεξαρτησίαν καὶ κυριότητα
τῆς πατρίδος του. Ἐπομένως ἡ παραχώρησις τῆς αὐτοῦ ἀξίας
τῷ ναυάρχῳ ἐτέρας τινὸς νήσου ἰσοδυνάμει τῇ προδοσίᾳ τῆς ὑ-
πολήψεως καὶ τῇ καταστροφῇ τῶν κυριαρχικῶν αὐτῆς δικαιο-
μάτων ὥστε ἡ παραχώρησις τῆς ἀρχηγίας ἐνὶ τῶν τριῶν
ναυάρχων ὑπ' αὐτῶν ἦτο πρᾶγμα ἀδύνατον διὸ καὶ οἱ τρεῖς
ναύαρχοι ἰσότιμοι ὄντες καὶ τὰ αὐτὰ δικαιώματα ἔχοντες, ὡς
ἄπειρα ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ συμφωνητικὰ αὐτῶν ἀποδεικνύ-
ουσιν, ἔφερον καὶ τὸ αὐτὸ ναυαρχικὸν σημεῖον καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ
ἴστοῦ, δηλονότι τοῦ μεγίστου.

Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμίᾳ μεταξὺ τῶν νήσων ὑπῆρχε διαφορά, δὲν
ἠδύνατο νὰ ὑπάρχη διαφορά καὶ μεταξὺ τῶν ναυάρχων ἄρα
ὡς αἱ τρεῖς νῆσοι ἦσαν ἰσότιμοι, οὕτως ἦσαν καὶ οἱ ναύαρχοι
αὐτῶν καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον αἱ τῶν ναυάρχων συναλεύσεις
ἐγίνοντο ἀδιαφόρως ἐν τῷ πλοίῳ τούτου ἢ ἐκείνου, ἢ πρῶτον
ἐν τῷ τῆς Ἰδρας, δεύτερον ἐν τῷ τῶν Σπετσῶν καὶ τρίτον ἐν
τῷ τῶν Ψαρῶν, ὡς τὸ τοῦ Τομπάζη ἡμερολόγιον ἐπιβεβαιοῖ.

Ὅντων λοιπὸν ἰσοτίμων οὐδεὶς ὑπήκουεν οὐδὲ νὰ ὑπακούσῃ
τῷ ἄλλῳ ἠδύνατο, ἀλλὰ κατὰ προηγουμένην σύσκεψιν ἔπραττον
τὰ συμφωνηθέντα καὶ πρὸς ταῦτα καὶ μόνον ἐσήμαινον, καὶ κατὰ
τὰς περιστάσεις ἕκαστος ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τούτου, ὅτι οἱ Σπε-
τσιῶται εἶχον ὅλως διάφορα σήματα ἢ οἱ Ἰδραῖοι καὶ Ψαριανοί,
καὶ ἐκ τοῦ 2530 ἀριθμ. τοῦ φακέλλου τοῦ ὑπουργείου τῶν ναυ-

τικῶν καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἕκαστος τῶν τριῶν ναυάρχων εἶχεν ἴδια σήματα διὰ τὰ πλοῖα τῆς μοίρας του (ἴδ.σελ. 130), καὶ ἴδια ἔχων διέταπτε μόνος οὗτος τὰ πλοῖα τῆς μοίρας του ἢ νὰ ναυμαχήσωσιν ἢ νὰ ἀγκυροβολήσωσιν ἢ νὰ ἀνχθῶσι, καθάπερ καὶ γεγονότα ἐπιβεβαιουῦσιν, οἷον τὸ τοῦ Γέροντος, ὅπερ ὑπῆρξε σωτήριο, καὶ ἐπιστολὴ τοῦ Μικρούλη πρὸς τοὺς Σπετσιώτας ἀποδεικνύει λέγοντος ὅτι, ἂν ὑμεῖς δὲν κινήσητε, καὶ ἐγὼ ἐπανερχομαι εἰς τὰ ἴδια, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ οὔτε τῶν ναυάρχων τις διέταπτεν ἢ νὰ διατάξῃ ἠδύνατο τὰ πλοῖα τῆς μοίρας τοῦ ἄλλου, ὡς ὁ 49 ἀριθμὸς τοῦ Φίλου τοῦ Νόμου ἐπιβεβαιοῖ, οὔτε ταῦτα ὑπήκουον αὐτῷ, ὡς πολλάκις οὐδὲ τὰ τῆς μοίρας τοῦ πλοῖα, ὅπερ καὶ ὁ ἴδιος Κριεζῆς διαβεβαιοῖ λέγων ὅτι ἐν τῷ Ἀργολικῷ κόλπῳ δὲν ὑπήκουσεν.

Ἄν λοιπὸν ἡ γενικὴ ἀρχηγία εἰς μίαν τῶν νήσων ἀποδοθῇ, συνεπάγεται ἡ ἀνάκρισις τοῦ ἰσοτίμου, τῆς κυριαρχίας καὶ ἀνεξαρτησίας τῶν δύο ἄλλων, καὶ ὑποτίθεται ὑπεξουσιότης τούτων ὑπ' ἐκείνην· ὥστε οἱ ἰσχυριζόμενοι τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν ἔπρεπε πρότερον νὰ ἀποδείξωσι τὴν ὑποδούλωσιν τῶν δύο νήσων ὑπὸ τὴν τρίτην· διότι ἡ γενικὴ ἀρχηγία τότε μόνον δύναται νὰ ἀποδειχθῇ καὶ νὰ στηριχθῇ, ὅταν ἀποδειχθῇ ὅτι αἱ δύο νῆσοι, Σπέτσα καὶ Ψαρά, ἦσαν τῇ Ἰδρᾷ ὑποτελεῖς.

Ἄν λοιπὸν οὐδεὶς νοῦν ἔχων τοῦτο οὐδὲ νὰ φαντασθῇ δύναται, τότε φανερὸν ὅτι ἡ γενικὴ ναυαρχία εἶναι ἰσχυρισμὸς ἀνυπόστατος καὶ καθαρὸν τῆς φαντασίας ἀποκύημα. Ταῦτα δ' ἀποδεικνύοντες τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν μετὰ τῆς τοῦ ἀρχαίου συνεχίζομεν καὶ τὸ ἀγνὸν τότε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν πνεῦμα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐκθέτομεν· καὶ οὗτος εἶναι κυρίως ὁ σκοπὸς ἡμῶν, οὐχὶ νὰ προσβάλωμεν ἢ πρὸς τὸ ἴδιον τὴν ἱστορίαν νὰ διαστρέψωμεν, ὡς τὸ τοῦ Τσαμαδοῦ φυλλάδιον ποιεῖ, ἀλλὰ νὰ ἐκθέσωμεν τί ἐγένετο, οὐχὶ δὲ καὶ τί ἔδει γενέσθαι.

Μετὰ δὲ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς Διοικήσεως (δηλονότι κατὰ τὸ 1822), ἔγινε μὴ μένωσιν αἱ νῆσοι πλοίων γυμνακί καὶ οἷον

ὑπῆρχε καὶ ἔλλειψις μέσων, ὠρίσθη ἵνα ἀνά πᾶσαν ἐκστρα-
τείαν ἢ μὲν Ἴδρα χορηγῆ πλοῖα 24, αἱ δὲ Σπέτσαι 4 ὄ, τὰ δὲ
Ψαρὰ ἐπίσης 4 ὄ, καὶ ἡ ἀναλογία αὕτη ἐτηρήθη μέχρι τῆς
καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν· διότι μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν
ὁ ἀριθμὸς διὰ τὰ Ψαρὰ ἠλαττώθη (1).

Πρὸς δὲ τοὺς ἐρωτῶντας ἡμᾶς ποία ναυμαχία ἐγένετο ἄνευ
τοῦ Μιαούλη ἢ ποῖος διεύθυνε τὸν στόλον, παρόντος αὐτοῦ, ἀ-
παντῶμεν ὅτι οὐδὲ ἄνευ τοῦ ναυάρχου τῶν Ψαρῶν ναυμαχία
ἐγένετο, ὡς ἐν Ἐρессῶ, ἐν Σάμῳ, ἐν Πάτραις, ἐν Ἀργολικῷ
κόλπῳ, ἐν Ἀρτεμισίῳ, καὶ ὅτι οὐδαμοῦ οὕτος τῶ τῆς Ἴδρας ὑπε-
χώρει. Ὁ δὲ Μιαούλης δὲν ἦτο οὔτε ἐν Ἐρессῶ, οὔτε ἐν Σάμῳ,
τὸ 1821 καὶ 1824, οὔτε ἐν Καρηρεῖ ἄρα ἐγένοντο ναυμα-
χίαι καὶ ἄνευ τοῦ Μιαούλη. Οὐδέποτε ὁμοίως, ὡς εἶπομεν, εἰς
ναύαρχος τὸν ὅλον στόλον διεύθυνεν, ἀλλ' ἕκαστος τὸν αὐτοῦ.
Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον οὐδὲ πρῶτος ὁ Μιαούλης ὕψονε πάντοτε
τὰ σημεῖα, ἀλλ', ὅπως ἐτύγγανεν, ἢ ὁ τῶν Σπετσῶν ἢ ὁ τῶν
Ψαρῶν· οὐδὲ ἦτο δυνατὸν οἱ ναύαρχοι τῶν ἄλλων νήτων νὰ
παρακολουθῶσι· διότι ἂν ὁ εἰς πρότερον ἀπῆρχετο, τοῦτο ἐγι-
νετο πάντοτε κατὰ προηγουμένην συνεννόησιν καὶ κοινὴν ἀπό-
φασιν ὄλων. Ὁμοίως δὲ δὲν εἶναι ἀληθὲς οἷδ' ὅτι ἐκ τοῦ στό-
λου ἀνεχώρουν· διότι ὁ τῶν Ψαρῶν στόλος οὐδέποτε ἀπεμα-
κρύνθη τῶν ἐκστρατειῶν διὰ τροφάς, τοῦλάχιστον τοιοῦτον
παράδειγμα πρὸ τῆς τῶν Ψαρῶν καταστροφῆς δὲν ἔχομεν,
ἀλλ' ἔμενε μέχρι τέλους αὐτῆς· διότι ἡ κοινότης του τῶ ἔ-
στελλε πάντοτε τροφάς.

Μετὰ δὲ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ἡ Ψαριανὴ μοῖρα
μὲ ἔχουσα κοινότητα νὰ φροντίζη περὶ τῆς τροφοδοσίας ἠναγκ-
κάζετο πολλάκις νὰ ἀπέρχηται διὰ τοῦτο καὶ μόνον καὶ δι' οὐ-
δέναι ἄλλον λόγον, ὡς ὁ Γ. Σαχτούρης ἐξ Ἴδρας ἀπὸ 15 Ὀ-
κτωβρίου 1825 πρὸς τὸν ναύαρχον τῶν Ψαρῶν περὶ τῆς Ἰ-
δραϊκῆς μοῖρας γράφει, « ὅτι τοῦ Ἀμιλτωνος ἐκκκοφάνη διὰ
τι νὰ ἀναχωρήσωμεν ἐκ Μεσολογγίου, καὶ ὅτι ἡμεῖς εἶπαμεν

(1) Ἰδ. ἀριθ. 2312 φακέλλου τοῦ ὑπουργείου τῶν ναυτικῶν.

τὸ δίκαιόν μας, ὅτι ἔλλειψις ζωοτροφιῶν μᾶς ἐβίασε καὶ τὰ ἐξῆς ».

Ὡς δὲ ὁ Ἰδραϊκὸς ἀντετάχθη μόνος πρὸς τὸν Τουρκικόν, οὕτως ἀντετάχθη καὶ ὁ Ψαριανὸς κατὰ τὸ 1822 ἐν Χίῳ πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἰδραϊκοῦ καὶ Σπετσιοτικοῦ καὶ κατὰ τὸ 1823, ὅτε ἐλθὼν εἰς Ἰδραν καὶ τὸν στόλον αὐτῆς ἀπαρσκεύαστον εὐρῶν ἀπῆλθεν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Τουρκικοῦ κατὰ τὸ Λιγαῖον καὶ εὐρῶν αὐτὸν κατὰ τὸ ἀκρωτήριο Ἀντιπάρου ἠνάγκασε νὰ ἐγκαταλίπη τὸ Λιγαῖον καὶ ἐματαίωσε τὰ σχέδια αὐτοῦ (1).

Μετὰ τὴν καταστροφὴν δὲ τῶν Ψαρῶν ἡ Διοίκησις τὸν ἀριθμὸν τῶν Ψαριανῶν πλοίων ἐλαττώσασα διέταξεν αὐτὰ νὰ συνεστρατεύσῃσι μετὰ τῆς δευτέρας μοίρας κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ στόλου. Γαῦτα δὲ ἐκεῖ διατρυχθέντα δὲν ἠδύναντο ὀλίγα ὄντα νὰ περυσρεθῶσι συγχρόνως καὶ μετὰ τῆς ἄλλης μοίρας ἐν Μεθώνῃ. Ἄν ὅμως ἐκεῖ Ψαριανὰ πυρπολικά περυσρίζοντο, ταῦτα δὲν θὰ εἰσῆρχοντο εἰς Μεθώνην, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ Μικούλη ἀπόρρασιν εἰς Νεόκαστρον, ὅπου ὑπῆρχεν ὁ πολεμικὸς στόλος τῶν Τούρκων, ὡς τὸ τοῦ Γ. Σαχίνη ἡμερολόγιον ἐπιβεβαιοῖ, τὸν ἐχθρικὸν στόλον τὴν 29 Ἀπριλίου ἐν Νεοκάστρῳ περυστήσαντος τὸ φρούριον κανονοβολοῦντα. Ὅθεν ὁ Ἑλληνικὸς δὲν ἐναυμαχῆσε πρὸς τὸν Τουρκικόν, ὡς ἠμαρτημένως τὸ φυλλάδιον ἐν σελίδι 36 λέγει. Τὴν δὲ 30, τὴν ἐπύριον, προὔταθη τοῖς πυρπολισταῖς ἐπὶ ἀμοιβῇ 4000 γροσίων ἐκάστου ναύτου, νὰ εἰσέλθωσιν εἰς Νεόκαστρον καὶ ἐν ᾧ ὁ Πιπῖνος ἐδέχθη, ὁ δὲ Ραφαλιᾶς ἀπεποιήθη καὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ Γ. Πολίτου καὶ οἱ μὴ βουλόμενοι ναῦται δι' ἄλλων ναυτῶν, ἦλθον ἐξ Ἰδρας καὶ τὰ ἄλλα

(1) Ὅτε ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 2378 ἀνέστη ὁ Δηνιδρὸς καθ' ἡμῶν, δὲν ἐγνωρίζομεν τὴν ἐκθεσιν τοῦ Ναυάρχου τῶν Ψαρῶν ἀπὸ 6 Σεπτεμβρίου 1823 καὶ τὴν ἀναφορὰν τῆς Βουλῆς Ψαρῶν ἀπὸ 4 Σεπτεμβρίου 1823 πρὸς τὸ Βουλευτικόν (ἴδ. ἀριθ. 2493 τοῦ φακέλλου τοῦ Βουλευτικοῦ), αἰτίνας ἐπικυροῦσι τὰ ἡμῶν εἰρημένα, ἀναφέρουσαι « ὅτι τὰ πλοῖά μας ὑπεγράωσαν τὸν Τουρκικὸν στόλον νὰ μὴ ἔμπορῇ νὰ βλάψῃ οὐδὲ τὴν ἀθηνεστέραν νῆσον, καὶ συντροφεύοντα αὐτὸν ἦλθον ἕως εἰς τὴν Χίον, ὅπου ὤρμησαν τὰ πυρπολικά διὰ νυκτός, πλὴν δὲν τὴν ἐπρόφθασαν, διότι εἶχεν ἀπεράσαι μὲ βίαν εἰς Μιτυλήνην καὶ ἄραξεν εἰς Ἀγιασματί, ὡς διὰ τῶν φυλάκων ἐπληροφόρηθημεν », κτλ.

τέσσαρα πυρπολικά, πλὴν ταῦτα, οἷς ὁ ναύαρχος Μικρούλης ὤμειλλεσε τὰ δέοντα, καὶ τὰ ἐκεῖ δύο ὑπάρχοντα ἀντὶ νὰ εἰσέλθωσι κατὰ τὴν ἀπόρρασιν τοῦ Μικρούλη εἰς Νεόκαστρον, ὅπου ἦτο ὁ πολεμικὸς στόλος, εἰσῆθον εἰς Μεθώνην.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸν πολεμικὸν στόλον ὁ Γ. Σαχίνης ἐν Νεοκαστρῷ παρετήρησεν, οὗτος δὲ δὲν ἀπῆλθεν, ὡς ἔπραττεν ὁσάκις ἐν ἡ δύο πλοῖα αὐτοῦ ἐπυρπολοῦντο, ἀλλ' ἔμεινεν 20 περίπου ἡμέρας περιπλέον, οὐδ' ἡ συλληφθεῖσα τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀλγερίνων ἐπιστολὴ οὐδὲν περὶ πυρποληθέντων πλοίων ἀναφέρει, οὐδ' αὐτοὶ οἱ πρόκριτοι Ἰδρας ἀπὸ 27. Μαΐου 1820 οὐδὲν ὠρισμένως περὶ τῶν πλοίων, τοῦ ποσοῦ καὶ ποιοῦ αὐτῶν, πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἀναφέρουσιν, ἐξάγεται ὅτι τὰ ἐν Μεθώνῃ πυρποληθέντα πλοῖα οὔτε πολλὰ ἦσαν οὔτε πολεμικά, καθ' ἅπαρ μετ' οὐ πολὺ ὁ Ν. Βρατζάνος τὸν Μεθώνης λιμένα ἐπισκεφθεὶς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνεύρη ἢ ὀκτὼ βρῖκια καὶ μίαν καθάραν.

Διὰ τί ὅμως Ψαριχνὰ πυρπολικά δὲν εὐρέθησαν; Τὴν λύσιν τῆς ἀπορίας ταύτης παρέχουσι τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῆς τότε ἐποχῆς· διότι ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν μέχρι τῆς συστάσεως τῆς ἐπιτροπῆς τῶν Ψαριανῶν ἐν Αἰγίνῃ, τουτέστιν ἐν διαστήματι ἐνὸς ἔτους καὶ ἐπέκεινα, αἱ τῶν πυρπολιστῶν Ψαριανῶν ἀναφοραὶ πυρπολικά παρὰ τῆς Κυβερνήσεως αἰτούντων ἢ ὑπ' ὄψιν δὲν ἐλαμβάνοντο ἢ, ἂν ἐλαμβάνοντο, εὐσχήμως ἀπερρίπτοντο (1). Εὐσχήμως δὲ λέγομεν, διότι ἡ τότε Διοίκησις ἐπῆνει μὲν τὴν τούτων προθυμίαν, ἀπεκρίνατο ὅμως αὐτοῖς ὅτε μὲν ὅτι δὲν ἠύπορει τὸ ταμεῖον, ὅτε δὲ ὅτι δὲν εἶχε χρεῖαν. Τοῖς δὲ πυρπολισταῖς τῶν ἄλλων νήσων παρήγγελλε νὰ λαμβάνωσιν ἐκ τῶν Ψαριανῶν πλοίων προτιμοτέρως!

Τῇ δὲ Ἰδρᾷ κατὰ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα ἑπτὰ μὲν πυρπολικά ἐχορήγει διὰ τὴν πρώτην μοῖραν, πέντε δὲ διὰ τὴν δευτέραν καὶ δύο διὰ τὴν τρίτην, καὶ ἄλλα ἠγόραζεν.

Ἄν δὲ Ψαριανῶ τινι πυρπολιστῇ ἐδίδετο πυρπολικόν, ἐδίδε-

(1) Ἀρ. 2513, 2516, τῶν φακέλλων τοῦ ὑπουργείου τῶν ναυτικῶν.

το ὑπὸ ἔρον, τουτέστι νὰ ταχθῆ ὑπὸ τὸν τῆς Ἰδρας ναύαρχον, ὡς καὶ ἡ τῶν Ψαριανῶν πολεμικῶν ἐλάττωσις ὑπὸ τῆς Διοικήσεως πρὸς τὸν αὐτὸν ἀπέβλεπε σκοπόν.

Ποῖον δὲ ἦτο τὸ καθήκον τοῦ πυρπολιστοῦ; Τὸ νὰ ὑπακούῃ βεβαίως τῇ διαταγῇ τῆς Διοικήσεως. Πῶς ἄλλως ἔπρεπε νὰ πράξωσιν οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, οἵτινες προσέφερον ἑαυτοὺς ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ εὐδαιμονίας τῆς πατρίδος καὶ εἰς οὐδὲν ἴδιον συμφέρον ἀπέβλεπον, ἀλλ' εἰς τὸ συμφέρον αὐτῆς καὶ μόνης. Ταῦτα βεβαίως τὰ θερμὰ αἰσθήματα αὐτῶν ἀπεικονίζονται καὶ ἐν τῇ ἀναφορᾷ τοῦ Κ. Κανάρη πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ναυτικῶν (1).

« Περὶ τὸν νὰ παραστήσω πρὸς τὸ ἔξοχον τοῦτο ὑπουργεῖον τὸν ὅποιον αἰσθάνομαι ζῆλον εἰς τὴν καρδίαν μου διὰ νὰ φανῶ καὶ ἐγὼ τὸ κατὰ δύναμιν χρήσιμος εἰς τὸ ἔθνος μου μάλιστα εἰς τὴν παροῦσαν κρίσιμον περίστασιν. Προσφέρω λοιπὸν τὸν ἑαυτόν μου διὰ τὴν πατρίδα, καὶ προστρέχω εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ εὐδαιμονίας μητρικὴν κηδεμονίαν τῆς Σ. Διοικήσεως ἀνυπομόνως ἀποδεχόμενος νὰ διορισθῶ ὅπου λογίζομαι ἀναγκαῖος, διὰ νὰ ἐκπληρώσω τὸ ἱερὸν χρέος μου πρὸς τὴν φιλότατην Ἑλλάδα. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ θερμῶς τὸ ἔξοχον τοῦτο ὑπουργεῖον, ἵνα ἀναφερθῆ μερὶ τούτου ὑποῦ ἀνήκει.

Ναύπλιον τὴν 6 Σεπτεμβρίου 1825.

Ὁ εὐπειθέστατος πατριώτης
Κ. Κανάρης».

Ἄν λοιπὸν ὁ Κανάρης ἐτέθη ποτὲ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Μικρούλη ἢ ὁ Νικόδημος, τοῦτο διόλου δὲν εἶναι παράδοξον.

Παράδοξον ὅμως ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἐκ μερικῆς ὅλως καὶ τυχαίας περιπτώσεως, ἐξ ἧς μάλιστα τὸ ἐναντίον ἀποδείκνυται, γενικὸν συμπέρασμα πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γενικῆς ναυαρχίας ἐξάγουσιν!

Παράδοξον δ' ὅλως ὅτι τὸ τοῦ Τσαμαδοῦ φυλλάδιον ὅλα

(1) Ἰδ. ἀριθ. φακέλλου 2523 τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν, ἐν ᾧ καὶ τοῦ Δ. Παπανικολῆ καὶ Κ. Νικολήμου καὶ ἄλλων Ψαριανῶν εἰσὶν ἀναφοραί.

τὰ ὑπ' ἐμοῦ εἰρημένα εὐρίσκον ἀληθῆ λέγει ὅτι τὸ σύγγραμμά μου ἤθελε διαπρέπει ἐπ' ἀληθεία, ἂν μόνον ἔλεγον ὅτι οἱ Φαριανοὶ εἵλκυσαν γενικῶς τὴν συμπάθειαν! Πῶς ὅμως τοῦτο νὰ εἶπω ἠδυνάμην, ἀφ' οὔ ἡ Διοίκησις περιώρισε τὸν τῶν διασωθέντων Φαριανῶν πλοίων ἀριθμὸν καὶ ἠνάγκασε τοὺς Φαριανούς, οἵτινες ἔσωσαν 16 πλοῖα πολεμικὰ καὶ ἑπτὰ πυρπολικὰ, νὰ πωλήσωσι τούτων πολλὰ δι' ἀνέχειαν, καὶ τοὺς ἀνδρείους πυρπολιστάς καὶ ναύτας αὐτῶν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰ τῶν συναδέλφων τῶν πλοῖα καὶ πυρπολικὰ, ἰδίως δὲ εἰς τὰ τῶν Σπετσιωτῶν; Ἀληθῶς ἡ διαγωγή αὕτη τῆς τότε Διοικήσεως πρὸς τοὺς Φαριανούς ἦτο ἱκανή, τοῦλάχιστον ἠθικῶς νὰ καταστρέψῃ αὐτούς, ἅι οὔτοι δὲν συνεκεντροῦντο ἐν Λιγίνῃ, καὶ ἐκεῖ ἴδιον σύστημα δὲν ἐσχημάτιζον! Ἄν ὅμως οὔτοι ἠθικῶς καταστρέφοντο, ἀμφιβάλλομεν, ἂν ἠδύνατο ἡ τοῦ ἔθνους Διοίκησις νὰ παγιωθῇ, ὡς ὑπὸ τὴν αἰγίδα αὐτῶν ἐν Λιγίνῃ ἐπαγιώθη, καὶ τὰ πράγματα τὴν πορείαν ἐκείνην νὰ λάβωσιν, ἣν συνδρομῇ καὶ συνεργείᾳ τῶν Φαριανῶν ἔλαβον. Ἐντεῦθεν δὲ μεταβαίνει τὸ φυλλάδιον εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Σάμου καὶ τοῦ Κκφηρέως. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς ναυμαχίας τῆς Σάμου τί πρῶτον τί δ' ὕστατον νὰ θυμάσῃ τις τοῦ φυλλαδίου!

Ἐπειδὴ δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ φυλλαδίου τοῦ Τσαμαδοῦ ἐν σελίδι 38 — 40 εἰρημένα πρὸ ἡμῶν ἐν σελίδι 57 — 62 ἀνηρέθησαν κρίνομεν περιττὸν ὅλως τὰ αὐτὰ καὶ ἐκ δευτέρου νὰ ἀνασκευάσωμεν. Μόνον δὲ τινὰς παρατηρήσεις κρίνομεν δεῖον νὰ ἐπιφέρωμεν ὡς πρὸς τὰς πηγὰς, ἐξ ὧν ἠρύσατο τὸ φυλλάδιον τοῦ Τσαμαδοῦ τὰς περὶ ναυμαχίας τῆς Σάμου κατὰ τὸ 1824 καὶ τοῦ Κκφηρέως κατὰ τὸ 1825 πληροφορίας. Καθ' ἧς δὲ ἐλάβομεν πληροφορίας παρὰ τοῦ γενναίου καὶ φιλαλήθους Ἀδριανοῦ Σωτήρου, παρευρεθέντος τότε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐκστρατείᾳ, ἡ Σπετσιωτικὴ μοῖρα ἦλθεν εἰς Σάμον πρὸ τῆς Ἰδρακίης, καὶ αὕτη ἄμα μαθοῦσα παρὰ τῶν προύχόντων τῆς Σάμου ὅτι ὁ μὲν Τουρκικὸς στόλος ἦτο εἰς Κολώνας, τὰ δὲ φορτιγὰ εἰς Τσαγλι ἐπέβιβαζον στρατεύματα, ἔφθασεν ἀμέσως τὴν ἐπιούσαν νύκτα

εις Τσαγγλί' ἄμα δ' οἱ ἐχθροὶ ἰδόντες αὐτοὺς ἀνελπίστως ἤρ-
 ζαντο ἀμέσως νὰ ἀποβιβάξωσι τὸν στρατὸν εἰς τὴν ξηρὰν ἐν
 μεγίστῃ βίᾳ καὶ ἔβαλον πῦρ εἰς τὰ πλοῖά των. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ
 Σπετσιοῦται καὶ τὴν ἀπόβασιν ἐματχίωσαν καὶ τὰ πλοῖα κα-
 τέστρεψαν ἤλθον, ὡς λέγεται, κατὰ τὴν συνετὴν τοῦ Ἡλία
 θερμισιώτη συμβουλήν εἰς τὸ στενόν· ὁ δ' ἐχθρικός στόλος ἄμα
 ἰδὼν αὐτοὺς ἀνήχθη καὶ ἔφυγεν εἰς Καρίνα καὶ Γέροντα διω-
 κόμενος ὑπ' αὐτῶν. Ἀφ' οὗ δὲ οὗτοι ἐπανῆλθον εἰς Κυλῶνα,
 τότε ἤλθον καὶ τὰ Ἰδρακικά καὶ ἠνώθησαν ὅλα ὄμοῦ. Ἐπειδὴ
 λοιπὸν ταῦτα ὑπὸ τῶν Σπετσιοτῶν ἐγένοντο πρὸ τῆς ἐλεύσεως
 τῆς Ἰδρακικῆς μοίρας, φανερόν ἐστι τὰ κατορθώματα ταῦτα
 τοῖς Σπετσιοῦταις μόνοις ὀφείλονται.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ τοῦ Γσχυμῆδου φυλλάδιον περιγράφει ταῦτα κατὰ
 τὸ τοῦ Σαχτούρη ἡμερολόγιον, ὡς διατείνεται, τοῦτο δὲ δὲν
 συμφωνεῖ κατὰ πάντα τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ, ἣν ἔστειλε πρὸς
 τὴν τοπικὴν τῆς Ἰδρας Διοίκησιν, ἀπορεῖ τις πότερον εἶναι
 μᾶλλον ἀξιόπιστον τὸ ἡμερολόγιον ἢ ἡ ἐπιστολή;

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Γ. Σαχτούρης, ὡς γνωστόν, οὔτε νὰ γράρῃ,
 οὔτε νὰ ἀναγνώσκη ἐγίνωσκεν, ὁ δὲ γραμματεὺς αὐτοῦ πολλὰ
 μὲν νὰ γράψῃ ἐνεδέχετο ἢ ἐξ ἐχθρας καὶ πάθους ἢ ἐκ φόβου ἢ
 ἐξ ἐλπίδος καὶ συμφέροντος, πολλὰ δὲ διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους
 νὰ ἀποσιωπήσῃ ἢ νὰ μετατρέψῃ (καὶ τῷ ὄντι πολλὰ ἐν αὐτῷ
 ἄτοπα τοὺς λόγους ἡμῶν ἐπικυροῦσι), δὲν δύναται διὰ τοῦτο
 τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἡμερολόγιον νὰ θεωρηθῇ κατὰ πάντα ἀξιό-
 πιστον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ Σαχτούρη (1) ἐπίση-
 μον φέρει χαρακτῆρα· διότι αὕτη καὶ τῷ Σαχτούρη ἀνεγνώσθη
 καὶ τοῖς πρὸς οὗς ἐπέμπετο νὰ ἀναγνωσθῇ ἔμελλεν, ἀποδεί-
 κνυται ὅτι αὕτη, καὶ τοὶ ὀλίγα μόνον περιγράφουσα, περιέχει
 μᾶλλον ἀλήθειαν.

Ἐπειδὴ ὅμως καὶ τὰ ὑπὸ τῶν χειρῶν τῶν ἰδίων πλοιάρχων
 γραφόμενα ὑπομνήματα, μάλιστα δὲ τὰ πολὺν χρόνον ὕστε-

(1) Ἀρ. 42. τοῦ φίλου τοῦ Νέμου.

ρον τῶν γεγονότων συνταχθέντα, ἐγράφοντο κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ βούλεσθαι καὶ οὐδένα τύπον ἡμερολογίου φέρουσιν, ὡς τὸ τοῦ Γ. Σαχίνη δωρηθὲν τῷ Πανεπιστημίῳ ἡμερολόγιον ἐπιβεβαιοῖ διηγούμενον ἄλλα τε πολλὰ ἀνιστόρητα, ὡς ἐν τέλει αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν κατὰ τὸ 1826 ἐν Μιτυλήνῃ γεγονότων τινῶν μὲν ἐλλειπῶς τινῶν δὲ τῆ ἀληθείᾳ ἀπαρόντων (1), δὲν δύνανται, νομίζομεν, οὔτε ἡμερολόγια κυρίως νὰ κληθῶσιν, ἀλλ' ἴσως ὑπομνήματα ἀπλῶς, οὔτε ὅλως ἀξιόπιστα νὰ θεωρηθῶσι. Διὰ τοὺς λόγους τούτους καὶ αὐτὰ τὰ λίαν σημαντικὰ ἔργα δὲν παρίστανται ὑπ' αὐτῶν ὅπως ἐγένοντο, ἀλλὰ μεταπειρημένα, ὡς ἐνταῦθα τὰ τοῦ Γσάπελη καὶ Κανάρη ἔργα ἄλλοις ὅλως περιγράφονται.

Διὰ τί ὅμως καὶ τὸ φυλλάδιον τοῦ Γσαμαδοῦ ἀποσιωπᾷ τὰ ἀπὸ 2 Αὐγούστου γεγονότα μέχρι τῆς τοῦ Κανάρη ἐλεύσεως τὴν 4 Αὐγούστου; Διὰ τί δὲν ἀναφέρει τὸ κενὸν τοῦτο τῶν δύο ἡμερῶν, καθ' ἃς, ὡς γνωστὸν, ἤρξαντο οἱ πλοίαρχοι νὰ ὑπαιτιῶνται τὰ πληρώματα καὶ ταῦτα ἐκείνους, καθ' ἃς ὁ Σαχτούρης ἔτρεχεν, ὡς λέγει ὁ Τρικούπης, ἀπὸ πυρπολικοῦ εἰς πυρπολικὸν καὶ προσεκάλει τοὺς πυρπολιστάς εἰς ἐξόρμησιν κατὰ τῶν Τούρκων! καθ' ἃς τοὺς πλοίαρχους καὶ τὰ πληρώματα τοσαύτη δειλία κατέλαβεν, ὥστε οὐδεὶς πλέον ἀπετόλμα νὰ ἐκπλεύσῃ εἰς προφυλακὴν!

Ἐὰν λοιπὸν οἱ Ἕλληνες κατώρθουν τόσας νίκας, διὰ τί τοῖς μὲν νικηταῖς δειλία, τοῖς δὲ νενικημένοις θάρρος νὰ περιγένηται; διὰ τί νὰ ἐπέλθῃ αὐτοῖς καὶ ἰδέα ἀναχωρήσεως, ὥστε ἂν ἐν μόνον πλοῖον ἀπεφάσιζεν νὰ ἀναχωρήσῃ, οὐδὲν ἤθελε μείνει; Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τὰς δύο ἐκεῖνας ἡμέρας, κατάστασις τῷ ὄντι ἀπελπιστικὴ, οἷα καὶ παρεστάθη τῷ Κανάρη ὑπὸ τοῦ Γ. Σαχτούρη.

Ὁ Κανάρης ὅμως ἐλθὼν ἐνεψύχωσε τὸν Ἑλληνικὸν στόλον,

(1) Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ ὁ Τρικούπης (Του. Δ' σελ. 37 — 42) παραδέχεται ὡς φαίνεται τὰ κατὰ τὸ τοῦ Σαχίνη ἡμερολόγιον ἀνεξετάστως περὶ ταύτης τῆς ἐκστρατείας, οὐδὲν περὶ Ἰαριανῶν μνημονεύων.